

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2024. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.62>

УДК 338.2

А. А. Орлова,

*к. е. н., доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності,
Центральноукраїнський національний технічний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6659-0571>

В. А. Вишневська,

*к. е. н., доцент кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної
кібернетики, Центральноукраїнський національний технічний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4343-2455>

В. В. Бурлака,

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-1559-9099>

АНАЛІЗ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

A. Orlova,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics,
Management and Commercial Activity,
Central Ukrainian National Technical University*

V. Vyshnevskaya,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economic Theory,
Marketing and Economic Cybernetics,
Central Ukrainian National Technical University*

V. Burlaka

Postgraduate student, Priazovsky State Technical University

ANALYSIS OF METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

У статті досліджено сучасні підходи до оцінки економічної безпеки та визначено можливості формування гнучкого підходу, який дозволить надати достовірну та об'єктивну оцінку діяльності підприємства. Було встановлено,

що найпоширенішими є такі методичні підходи щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства, як індикаторний, ресурсно-функціональний, комплексний, ситуаційний, економіко-математичний, підхід на основі теорії економічних ризиків. Кожен підхід має свої переваги та недоліки та орієнтується на різне розуміння сутності поняття «економічна безпека». З проведеного аналізу визначено основні вимоги, необхідні для формування достовірного підходу до оцінки економічної безпеки підприємства. В результаті дослідження авторами запропоновано методiku модифікації функціонального підходу, який дозволить більш об'єктивно та достовірно діагностувати стан саме економічної безпеки підприємства. У тому числі сформовано алгоритм моделювання системи діагностики рівня економічної безпеки підприємства, на якому базується модифікований функціональний підхід.

In the article modern approaches to the assessment of economic security are examined and the possibilities of forming flexible approach that will allow providing a reliable and objective assessment of the enterprise's activity are identified. The main problems are insufficiently reliable assessment of its condition due to the imperfection of approaches and models on the basis of which calculations are made. Therefore, the effectiveness of the measures, which are used, depends on the accuracy and timeliness of the assessment of the economic security of the enterprise.

It was established that the most common methodological approaches to assessing the level of economic security of an enterprise are the indicator, resource-functional, complex, situational, economic-mathematical approach based on the theory of economic risks. Each approach has its advantages and disadvantages and is based on a different understanding of the essence of the concept of "economic security". Based on the analysis, the main requirements necessary for the formation of a reliable approach to the assessment of the economic security of the enterprise were determined. To determine the level of economic security of the enterprise, it is necessary to monitor its activity and compare the obtained indicators with the limit values. Regardless of the branch orientation, the state of economic security of the enterprise goes through several stages: stable, unstable, critical, crisis. To prevent the transition to a critical risk zone, it is necessary to choose the right system of indicators that will provide an objective assessment of the economic security of the enterprise. It was determined that in order to identify and structure threats to the enterprise, to identify the strengths and weaknesses of its activity, it is necessary to use matrix methods of economic security assessment, in particular, SWOT analysis.

As a result of the research, the authors proposed a method of modifying the functional approach, which will allow more objective and reliable diagnosis of the

state of economic security of the enterprise. In addition, an algorithm for modeling the system for diagnosing the level of economic security of the enterprise was formed, on which a modified functional approach is based.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, оцінка економічної безпеки, методи оцінки, ризики, моделювання системи діагностики.

Keywords: economic security of the enterprise, assessment of economic security, assessment methods, risks, modeling of the diagnostic system.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні, коли підприємствам доводиться функціонувати в умовах воєнного стану, нестабільного зовнішнього середовища, питання економічної безпеки виходять на перший план. Власники та керівники бізнес-структур повинні постійно приймати рішення з метою нейтралізації можливих ризиків та підвищення стійкості розвитку фірми. Прийняття обґрунтованих рішень в цих умовах залежить від правильної оцінки рівня економічної безпеки та чинників, що на неї впливають.

Основні проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства полягають у недостатньо достовірній оцінці його стану через недосконалість підходів та моделей, на основі яких здійснюються розрахунки. На підставі результатів оцінки економічної безпеки підприємства приймаються рішення щодо стабілізації та стратегічного розвитку діяльності суб'єкта господарювання. Тому залежно від точності та своєчасності оцінки економічної безпеки підприємства залежить ефективність заходів, що використовуються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день у науковій літературі представлено досить велику кількість різних методик і показників, що дозволяють оцінити рівень економічної безпеки господарюючого суб'єкта. Цим питанням присвячені праці Васильціва Т., Козаченко Г., Гавловської Н., Ілляшенка С., Іванілова О., Ляшенко О., Погорелова Ю., Дідика А., Ляшенко О., Сосновської О., Фролової Л. та ін. Однак на практичному рівні єдиного загальновизнаного підходу та методів поки що не склалося. Крім того, підприємства часто стикаються з проблемою

адаптації запропонованих методик розрахунку рівня економічної безпеки до галузевих і виробничих особливостей.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасних підходів до оцінки економічної безпеки та визначення можливості формування гнучкого підходу, який дозволить надати достовірну та об'єктивну оцінку діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Явище «економічна безпека підприємства» має сенс розглядати безпосередньо через сприйняття підприємцем цієї категорії, зважаючи на те, що він ще на стадії підприємницького вибору оцінює потенційні ризики та загрози, а також свою здатність їм протидіяти чи нівелювати їх. Велике значення для підприємницького вибору має безпека самого ділового середовища, що впливає на економічну безпеку підприємства, зумовлюючи певний рівень зовнішніх загроз та викликів.

Суть категорії економічна безпека підприємства полягає в тому, що підприємство має на меті збереження свого потенціалу та його розвиток, ефективніше використовувати наявні можливості та ресурси. Тому економічна безпека підприємства – це економічна категорія, яка характеризує умови функціонування підприємства, контрольовані або не контрольовані ним. Знаходитися у безпеці – означає сприятливі умови. Таке тлумачення категорії дозволяє говорити про процес забезпечення економічної безпеки, тобто, про створення чи забезпечення певних умов діяльності. Звідси ж випливає, що оскільки з часом умови змінюються, то й рівень економічної безпеки – показник, що характеризує умови функціонування підприємства, з часом змінюється [8].

Система економічної безпеки суб'єкта господарювання включає фінансові, технологічні, правові, екологічні, інформаційні, інтелектуальні, особистісні, силові та ринкові функціональні елементи. Система економічної безпеки формально може бути представлена набором таких компонентів, як поняття економічної безпеки, інтереси у сфері економічної безпеки, загрози економічній безпеці, набір показників економічної безпеки, організація безпеки,

економічне, правове та персональне забезпечення економічного розвитку. Система економічної безпеки підприємства повинна складатися з функціональної підсистеми, підсистеми управління та підсистеми забезпечення [5].

Іншими словами, систему економічної безпеки суб'єкта господарювання можна розглядати як упорядковану сукупність фінансових, техніко-технологічних, інформаційно-аналітичних, інтелектуально-особистісних, політико-правових, екологічних, ринкових і силових складових, які взаємодіють і впливають одна на одну.

Для точної діагностики стану економічної безпеки підприємства потрібно, щоб обраний підхід дозволяв:

- визначити загальний інтегральний показник економічної безпеки підприємства;
- спрогнозувати тенденцію розвитку стану економічної безпеки підприємства;
- оцінити ймовірність настання певних загроз економічній безпеці підприємства;
- формувати об'єктивніший висновок без впливу особистої думки експерта.

Розглянемо найпоширеніші підходи до оцінки економічної безпеки підприємства.

Індикаторний підхід до оцінки економічної безпеки підприємства полягає у порівнянні фактичних показників із пороговими значеннями. Ця система складається з трьох груп індикаторів, що належать до кількісних та якісних показників економічної безпеки підприємства.

Індикатори виробництва: динаміка виробничих процесів; частка завантаження виробничих потужностей; частка НДДКР у загальному обсязі робіт; частка НДР у загальному обсязі НДДКР; показник оновлення основних виробничих фондів; вікова структура та технічний ресурс парку машин та обладнання; стабільність зростання виробничого процесу та ін.

Фінансові індикатори: обсяг портфеля замовлень; співвідношення фактичного та необхідного обсягу інвестицій; рівень інноваційної активності; рівень рентабельності виробництва; рівень фондівддачі виробництва; величина простроченої заборгованості та ін.

Соціальні індикатори: рівень оплати праці по відношенню до середнього показника галузі або економіки в цілому; рівень заборгованості із заробітної плати; втрати робочого часу; структура кадрового потенціалу.

На думку Фролової Л.В. та Роженко О.В., діагностика економічної безпеки підприємства має проводитися за системою показників, які враховують специфічні галузеві особливості. Індикатори відображають певні сторони підприємницької діяльності, але не показують загальний стан економічної безпеки підприємства [17].

Гавловська Н.І., Матюх С.А., Любохинець Л.С. визначають рівень економічної безпеки підприємства за допомогою інтегральної оцінки, що базується на системі індикаторів, відібраних за функціональними компонентами економічної безпеки.

«По кожному індикатору є порогові чи еталонні значення щодо процедури нормалізації та приведення всіх показників у порівнянний вигляд. Більше того, для виділення пріоритетних показників у складі кожної складової економічної безпеки пропонуються вагові значення коефіцієнтів. В результаті інтегральне оцінювання рівня економічної безпеки розраховується шляхом підсумовування всіх інтегральних показників функціональних компонент економічної безпеки» [3].

Інтегральний показник економічної безпеки підприємства за функціональними компонентами визначається за формулою (1):

$$I_i^{\Sigma} = \sqrt{w_j \sum_{j=1}^k \left(1 - \frac{x_j}{x_{max}}\right)^2} \quad (1)$$

де I_i^{Σ} – інтегральна оцінка окремого індикатора за i -ою функціональною компонентою;

w_j - питома вага значимості j -го індикатора i -ої функціональної компоненти;

k -кількість індикаторів i -ої функціональної компоненти економічної безпеки підприємства.

Чим нижчим є значення інтегрального показника економічної безпеки тим вищий рівень небезпеки для підприємства [3].

У практичній діяльності також застосовується ресурсно-функціональний підхід оцінки рівня економічної безпеки підприємства, в основі якого лежить оцінка стану використання ресурсів підприємства за спеціальними критеріями, що представляють собою корпоративні фактори, які характеризують цілі бізнесу, що поставлені власниками чи менеджерам організації. Проблеми цієї методики полягають у визначенні важливості впливу ресурсів на фінансову безпеку підприємства. З іншого боку, оцінка організаційних ресурсів реалізується через експертні оцінки, що свідчить про високий ризик необ'єктивності визначення стану економічної безпеки підприємства [20].

Залежно від цілей дослідження та наукових інтересів в окремих методиках наголошується на різних аспектах забезпечення економічної безпеки, види ресурсів та функціональні складові. Такий підхід застосовується з метою оцінки економічної безпеки підприємства у роботах Покропивного С.Ф.[7], Сосновської О.О.[15], Халіної В.Ю.[18].

Функціональні складові економічної безпеки підприємства – це сукупність основних напрямів його економічної безпеки, які істотно відрізняються один від одного за своїм змістом.

Цей підхід структурує напрями діяльності підприємства, що дозволяє забезпечити повноцінно економічну безпеку. А також дозволяє суб'єктам забезпечення економічної безпеки легко виявляти джерело загроз.

Забезпечення економічної безпеки підприємства – це процес реалізації функціональних складових економічної безпеки з метою запобігання можливим збиткам та досягненню максимального рівня економічної безпеки в даний час і в майбутньому.

Рівень економічної безпеки підприємства залежить від здатності служб даного підприємства ефективно запобігати загрозам та усувати збитки від негативних впливів на різні аспекти економічної безпеки.

Показники економічної безпеки передбачають вибір певних індикаторів, що характеризують рівень, динаміку кількісних та якісних параметрів стану діяльності підприємства. Важливе значення для показників економічної безпеки полягає у визначенні порогових значень індикаторів, які характеризують настання несприятливих факторів для діяльності підприємства та зміни стратегії розвитку.

Кожен функціональний напрямок складається із системи індикаторів, що характеризують ступінь захищеності діяльності підприємства від певних загроз. Приблизний набір індикаторів економічної безпеки підприємства склала Халіна В.Ю. [18].

Фінансова складова - це функціональний критерій призначений для відображення ефективності заходів, що вживаються, з метою запобігання додаткових витрат через вплив негативних факторів. Більш детальною характеристикою фінансової складової є окремі напрями забезпечення фінансової безпеки. До цієї групи відносять кількісні показники, що характеризують: ефективність використання матеріальних ресурсів, фінансово-господарську діяльність, структуру витрат виробництва та ін.

Покропивний С.Ф. визначав, що основною та вирішальною функціональною складовою економічної безпеки підприємства є фінансова, оскільки в ринковій економіці фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи [7].

Правова складова економічної безпеки поділена на дві окремі підгрупи. До першої групи віднесено такі показники: питома вага судових та арбітражних процесів у загальній кількості господарських договорів, питома вага виграних процесів у загальній кількості господарських договорів тощо. Ця підгрупа характеризує юридичну підтримку всієї структури діяльності підприємства, і навіть якість правового супроводу договірних зобов'язань.

Друга підгрупа характеризується ефективністю правового забезпечення та включає: сальдо штрафних санкцій за господарськими договорами, питома вага отриманих та сплачених штрафних санкцій у загальній сумі зобов'язань за господарськими договорами та ін.

Аналіз вартісних індикаторів визначає досить об'єктивну характеристику стану правової складової економічної безпеки підприємства. Це дозволить ефективно застосовувати та оцінювати заходи щодо забезпечення економічної безпеки підприємства.

Індикатори техніко-технологічної складової поділяються на дві основні групи.

Перша група складається з часткового функціонального критерію, що оцінює економічну ефективність заходів щодо забезпечення техніко-технологічної безпеки. До цієї групи відносяться такі показники, як коефіцієнт виробничої потужності, коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів, фондівіддача, коефіцієнт інтенсивного використання обладнання.

До другої групи відносять такі показники: кількість ліцензій та патентів у підприємства; співвідношення одержаних та сплачених ліцензійних виплат; частка продукції, що перевищує і відповідає кращим світовим аналогам; частка продукції та обладнання, захищена патентами.

Інтелектуально-кадрова складова складається з наступних підгруп індикаторів:

- плинність кадрів, середньооблікова чисельність персоналу та її зміни, соціальний, віковий та кваліфікаційний склад персоналу з питомою вагою та динамічною статистикою зазначених показників;
- продуктивність праці співробітників, фондоозброєність праці та ін.;
- показники якості мотиваційної системи підприємства: середня оплата праці працівників загалом та окремих професійних груп зокрема, частка наданих працівниками соціальних пільг на одного співробітника.

Вибір індикаторів інтелектуально-кадрової складової залежить від галузевої специфіки діяльності підприємства, а також від обраної стратегії розвитку.

До складу інформаційної складової входять дві підгрупи індикаторів, що складаються з кількісних та вартісних показників. До першої відносяться показники розмірності робіт з інформаційно-аналітичного забезпечення

діяльності підприємства: кількість джерел інформації, з якими суб'єкт господарювання має контакти, частка співробітників інформаційно-аналітичного підрозділу в загальній середньообліковій чисельності співробітників, наявність та склад структури відділів інформаційно-аналітичного підрозділу та ін.

До другої підгрупи індикаторів відносять: рівень фінансування інформаційних робіт, питома вага витрат на забезпечення інформаційної безпеки підприємства у її сукупних витратах.

Екологічна складова економічної безпеки полягає у недопущенні шкоди навколишньому середовищу, що призведе до додаткових витрат підприємства для її усунення. До основних показників екологічної складової можна віднести коефіцієнт перевищення нормативного обсягу викидів шкідливих речовин в атмосферу та коефіцієнт залюднення ареалу шкідливого впливу. Для забезпечення високого рівня екологічної складової необхідно ретельно дотримуватися міжнародних норм щодо технології та випуску продукції.

У цьому підході особлива увага приділяється кількісній оцінці рівня економічної безпеки. Достовірність результатів розрахунку рівня економічної безпеки підприємства досягається шляхом визначення загального показника, а також локальних показників оцінки окремих складових економічної безпеки.

Підхід на основі оцінки економічних ризиків передбачає використання методів кількісної та якісної оцінки конкретних ризиків. Ризики виступають тут як загроза втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат у результаті здійснення конкретних видів діяльності. В результаті проводиться ідентифікація та аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів, що загрожують безпеці підприємства, розраховуються ймовірні втрати, які порівнюються з величиною прибутку чи доходу. До основних напрямків регулювання ступеня ризику належать уникнення ризику, нейтралізація ризику та зниження ступеня ризику. Відповідно до вибраного методу оцінюється рівень економічної безпеки підприємства. Діагностика ризиків з метою оцінки економічної безпеки використовується авторами робіт Коваленко В.В. [13], Матвійчук Л.О. [14].

Ситуаційний підхід при оцінці економічної безпеки переходить від аналізу внутрішнього середовища до моніторингу за зовнішнім. Прикладом систематизації зовнішніх чинників є стратегічний аналіз PEST, що дозволяє класифікувати зовнішні загрози за джерелам виникнення. Ефективність оцінки економічної безпеки підприємства залежить від точності виділення основних загроз, які впливають на діяльність підприємства. Ефективність економічної безпеки вимірюється за рахунок визначення відхилення потенційного прибутку в середньому по галузі або за рахунок точки беззбитковості. Одним із прихильників ситуаційного підходу є Шемаєва Л.Г. [19].

Проблема ситуаційного підходу полягає у важкореалізованості аналізу всього діапазону зовнішнього середовища, що вимагає при цьому високих витрат та призводить до інформаційного навантаження. Крім того, відсутній інтегральний показник оцінки економічної безпеки підприємства, а також труднощі у вимірюванні зовнішнього середовища.

Також варто виділити економіко-математичний підхід, який ґрунтується на проєктуванні моделей поведінки системи економічної безпеки підприємства в умовах планомірного впливу факторів ендогенного та екзогенного характеру. В економіко-математичному підході узгодженість факторів і встановлення їх вагомості є математичним інструментом. Водночас економіко-математичний підхід має і недоліки, серед яких складність побудови моделі оцінки на основі реальних статистичних даних, які є уніфікованими, а також відповідають специфіці відповідного бізнесу. Незважаючи на виявлені недоліки, саме економіко-математичний підхід є найпоширенішим для оцінки економічної безпеки підприємств та найбільш прийнятним, оскільки сучасні інформаційно-цифрові технології дозволяють опрацьовувати великі масиви інформаційних даних та проєктувати складні функціональні залежності, що дає змогу розраховувати економіко-математичні моделі багаторівневого підпорядкування та прогнозувати ефективність системи економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу екзогенних та ендогенних факторів [16].

Комплексний підхід включає елементи як індикаторного, ресурсно-функціонального, ризикового підходів, і застосування різних економіко-

математичних методів. Методики, пропоновані авторами у межах комплексного підходу, оцінюють як внутрішній потенціал підприємства, так і чинники довкілля, галузеві, регіональні, екзогенні і ендегенні ризики. Найбільш обґрунтовані методики розрахунків узагальненого показника економічної безпеки підприємства у рамках комплексного підходу представлені, на наш погляд, у роботах Васильціва Т.Г. [1], Іванків О.Я. [10], Ілляшенка С.М. [12].

Розглянуті методи оцінки економічної безпеки підприємства мають певні переваги та недоліки, але жодна не дає повної, об'єктивної та достовірної оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Крім того, важко передбачити виникнення ймовірних загроз як для окремих функціональних складових підприємства, так і для загального рівня економічної безпеки.

Для вибору об'єктивного та достовірного підходу до оцінки необхідно передусім враховувати, що економічна безпека є невід'ємною частиною системи безпеки підприємства.

Крім того, після вивчення показників визначених функціональних складових економічної безпеки підприємства визначається більш суб'єктивний характер оцінки інформаційної складової та екологічного аспекту.

Запропоновано розглядати лише чотири основні функціональні складові економічної безпеки підприємства.

Тому для якісної оцінки економічної безпеки підприємства автори рекомендують розглядати лише такі елементи, як фінансова складова, техніко-технологічна складова, інтелектуально-кадрова складова та правова складова.

Зазначені складові економічної безпеки піддаються основним загрозам, що дозволяє визначити загальну оцінку економічного стану підприємства, а також визначити джерела загроз і вплив кожної складової, як на всю діяльність, так і на конкретний компонент. Це дозволить створити більш об'єктивний і надійний метод оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

Для аналізу рівня економічної безпеки підприємства необхідно проводити моніторинг його діяльності та порівняння отриманих показників з граничними значеннями. Нижче представлені основні завдання моніторингу суб'єкта господарювання:

- оцінка стану та динаміки розвитку підприємства;
- визначення зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на потенціал підприємства;
- виявлення ризикоутворюючих факторів;
- моделювання впливу загрозливих факторів на життєздатність підприємства;
- розробка та реалізація заходів щодо усунення виявлених загроз.

Незалежно від галузевої спрямованості стан економічної безпеки підприємства проходить кілька етапів: стійкий, нестійкий, критичний, кризовий (таблиця 1).

Таблиця 1. Оцінка стану економічної безпеки підприємства

Стан	Ознаки
Стійкий	Індикатори економічної безпеки перебувають у межах граничних значень, а ступінь використання наявного потенціалу близька до встановлених норм та стандартів
Нестійкий	Невідповідність хоч би одного з індикаторів економічної безпеки граничному значенню, а інші наблизилися до граничних значень. При цьому не було втрачено технічні та технологічні можливості поліпшення умов та результатів виробництва за допомогою заходів запобіжного характеру
Критичний	Невідповідність більшості основних індикаторів економічної безпеки граничному значенню, з'являються ознаки незворотності спаду виробництва та часткової втрати потенціалу внаслідок зниження ресурсу технологічного обладнання та площ, скорочення персоналу
Кризовий	Порушуються всі бар'єри, що відокремлюють стійкий і критичний стан розвитку виробництва, а часткова втрата потенціалу стає неминучою і невідворотною, присутні ознаки банкрутства

Джерело: сформовано та систематизовано на основі [6, 9, 14]

Для запобігання переходу в зону критичного ризику необхідно обрати правильну систему показників, яка буде давати об'єктивну оцінку економічної безпеки підприємства.

Для виявлення та структурування загроз підприємству, виявлення сильних та слабких сторін його діяльності необхідно використовувати матричні методи

оцінки економічної безпеки. Зокрема, серед основних інструментів діагностики економічної безпеки слід виділити SWOT-аналіз. Основна ідея цього методу полягає в тому, що загрози підприємства можуть бути нівельовані сильними сторонами зовнішнього середовища. У процесі SWOT-аналізу проводиться попарне порівняння факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Послідовність проведення аналізу виглядає так:

- побудова основної матриці, узагальнення важливих сильних і слабких сторін організації, загроз та можливостей зовнішнього середовища;
- побудова допоміжної матриці – вибір узгоджених та конфліктуючих пар;
- проведення аналізу узгоджених пар та розробка стратегічних альтернатив;
- вибір ймовірної реакції підприємства на зміни.

В основній матриці SWOT-аналізу загрози та можливості зовнішнього середовища ранжуються за зменшенням значущості для підприємства, а також сильні та слабкі сторони організації (Таблиця 2).

Таблиця 2. Основна матриця SWOT

S	Сильні сторони організації	W	Слабкі сторони організації
S ₁		W ₁	
S ₂		W ₂	
S ₃		W ₃	
S ₄		W ₄	
S ₅		W ₅	
S ₆		W ₆	
S ₇		W ₇	
O	Можливості зовнішнього середовища	T	Загрози зовнішнього середовища
O ₁		T ₁	
O ₂		T ₂	
O ₃		T ₃	
O ₄		T ₄	
O ₅		T ₅	
O ₆		T ₆	
O ₇		T ₇	

Джерело: сформовано на основі [4]

При побудові допоміжної матриці проводиться вибір узгоджуваних та конфліктуючих пар, тобто кожна сильна сторона зіставляється зі слабкою стороною.

Узгоджувані пари заносяться в матрицю, конфліктуючі до неї не заносяться, або викреслюються. Подальший аналіз проводиться на основі обраних узгоджуваних пар (таблиця 3).

Таблиця 3. Допоміжна матриця SWOT

	Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)	Можливості (O)
Загрози (T)	T:S	T:W	T:O
Можливості (O)	O:S	O:W	
Слабкі сторони (W)	W:S		

Джерело: сформовано на основі [4]

При аналізі вивчаються шість комбінацій факторів:

1. «Сильні сторони – можливості зовнішнього середовища» – розглядається, чи здатна організація використовувати власні сильні сторони для найкращого використання можливостей зовнішнього середовища.

2. «Сильні сторони – загрози» – розглядається, чи здатна організація компенсувати загрози зовнішнього середовища за допомогою сильних сторін власного потенціалу, також виявляються загрози, які не можуть бути компенсовані існуючим потенціалом.

3. «Слабкі сторони – загрози зовнішнього середовища» – тут розглядається питання про те, наскільки прояв загроз зовнішнього середовища буде збільшено внаслідок слабких сторін потенціалу підприємства.

4. «Слабкі сторони – можливості довкілля» – тут вивчається питання про те, чи вдасться організації скористатися можливостями зовнішнього середовища, незважаючи на нестачу потенціалу.

5. «Можливості – загрози» - аналізується здатність організації використовувати можливості зовнішнього середовища для зниження рівня загроз.

6. «Сильні сторони – слабкі сторони» – вивчається можливість компенсувати нестачу потенціалу підприємства за рахунок сильних сторін.

Моделювання системи діагностики рівня економічної безпеки підприємства повинно відбуватися за алгоритмом, представленими на рис. 1.

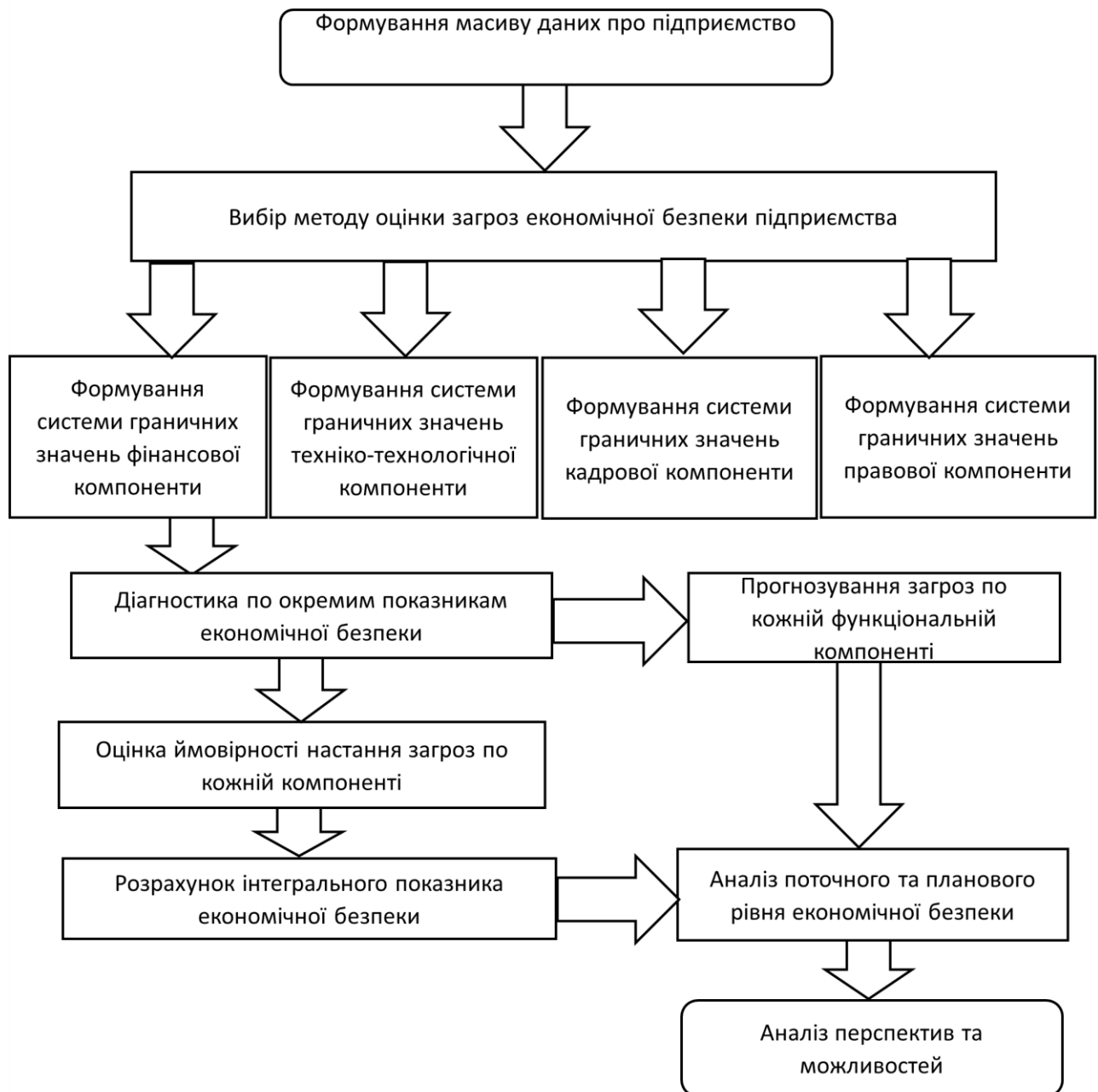

Рис. 1. Алгоритм моделювання системи діагностики рівня економічної безпеки підприємства

Джерело: розроблено авторами

Формування системи діагностики рівня економічної безпеки має бути побудовано на підставі економіко-математичного моделювання, що дозволить

менеджеру створити достовірний, об'єктивний прогноз стану основних функціональних напрямків діяльності підприємства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведене дослідження відображає необхідність створення нового підходу до оцінки економічної безпеки підприємства, що враховує особливості сучасного стану української підприємницької діяльності. Для усунення основних недоліків існуючих підходів авторами обґрунтовується необхідність та значущість модифікації функціонального підходу, що ґрунтується на розробленому алгоритмі моделювання системи діагностики рівня економічної безпеки підприємства.

Основною умовою для діагностики економічної безпеки підприємства є розрахунок не лише значення показника на певний момент часу, а й відображення динаміки зміни показників, що характеризують розвиток економічної безпеки, що дозволяє прогнозувати час настання певних загроз.

Подальших досліджень вимагають проблеми оцінки економічної безпеки з урахуванням галузевих та виробничих особливостей діяльності підприємства.

Література

1. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів : Арал, 2008. 384 с.
2. Васильців Т.Г., Микитюк Р.М. Удосконалення методики оцінювання економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22. С. 181-188.
3. Гавловська Н., Матюх С., Любохинець Л. Оцінювання стану економічної безпеки промислового підприємства. *Development Service Industry Management*. 2023. (1). С. 6–12.
4. Гуменюк О.Г. Використання SWOT-аналізу як основного інструменту стратегічного управління. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 281-285.
5. Дідик А. М. Економічна безпека підприємства : підручник. Львів : Львівська політехніка, 2019. 624 с.

6. Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : монографія : в 3 т. Т. 3 / за заг. ред. В.О. Онищенко та Г.В. Козаченко. Полтава : ПолтНТУ, 2019. 399 с.

7. Економіка підприємства : підручник. /за заг. ред. С.Ф. Покропивного. 2-е вид., перероб. та доп. Київ : КНЕУ, 2001. 528 с.

8. Єфімова Г. В., Марущак С. М. Визначення категорій «економічна безпека підприємства» і «безпечний розвиток підприємства». *Бізнес-інформ*. 2013. №11. С. 8-13.

9. Зайченко К.С., Діма Н.І. Економічна безпека підприємства: сутність та роль. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8900> (дата звернення: 11.11.2023).

10. Іванків О. Діагностика загроз економічній безпеці підприємства й напрями їх нівелювання в умовах євроінтеграційних процесів. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк : Ви-во Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016. № 1. С. 40-45.

11. Ілляшенко О.В. Модель оцінювання стану системи економічної безпеки підприємства. *Проблеми економіки* №3. 2015. С. 301-308.

12. Ілляшенко С.М. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3. С. 12–19.

13. Коваленко В.В. Ризики в системі економічної безпеки підприємства та засоби їх нейтралізації. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. (3 (51). С. 175–180.

14. Матвійчук Л. О. Формування системи оцінювання рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу підприємницьких ризиків. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечнікова*, 2013. Т. 18. №1. С. 69-78.

15. Сосновська О.О., Житар М.О. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення. *Облік і фінанси*. 2018. № 3. С. 124-132.

16. Ткаченко Т.П., Гречко А.В. Узагальнення методичних підходів оцінювання економічної безпеки промислових підприємств. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2022. №22. С. 79-82.

17. Фролова Л.В., Роженко О.В. Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. №3 (177). 2016. С. 199-209.

18. Халіна В.Ю. Методичний підхід щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2014. Вип. 1. С. 173–181.

19. Шемаєва Л. Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища : монографія. Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. Київ : НУПІМБ, 2009. 357 с.

20. Шило Ж. Методика оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. Vol. 1, No. 4, 2022, pp. 17-25.

References

1. Vasyl'tsiv, T.H. (2008), *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia* [Economic security of Ukrainian entrepreneurship: strategy and strengthening mechanisms], Aral, L'viv, Ukraine.

2. Vasyl'tsiv, T.H., Mykytiuk R.M. (2012), “Improvement of the methodology for assessing the economic security of the enterprise ”, *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 22, pp. 181-188.

3. Havlovska, N., Matiukh, S. and Liubokhynets, L. (2023), “Assessment of the state of economic security of the industrial enterprise”, *Development service industry management*, vol. (1), pp. 7-12.

4. Humeniuk, O.H. (2017), “Use of SWOT analysis as the main tool of strategic management”, *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 17, pp. 281-285.

5. Didyk, A.M. (2019), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva* [Economic security of the enterprise], L'vivs'ka politekhnika, L'viv, Ukraine.

6. Onyschenko, V.O. and Kozachenko, H.V. (2019), *Ekonomichna bezpeka: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [Economic security: state, region, enterprise], vols. 1-3, PoltNTU, Poltava, Ukraine.
7. Pokropyvnyj, S.F. (2001), *Ekonomika pidpriemstva*, [Economy of enterprises], 2nd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.
8. Yefimova, H.V. and Maruschak, S.M. (2013), "Definition of the categories "economic security of the enterprise" and "safe development of the enterprise", *Biznes-inform*, vol. 11, pp. 8-13.
9. Zajchenko, K.S. and Dima N.I. (2021), "Economic security of the enterprise: essence and role", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8900> (Accessed 11 Nov 2023).
10. Ivankiv, O. (2016), "Diagnosis of threats to the economic security of the enterprise and directions for their leveling in the conditions of European integration processes", *Ekonomichnyj chasopys Skhidnoievropejs'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, vol.1, pp. 40-45.
11. Illiashenko, O.V. (2015), "Model for assessing the state of the enterprise's economic security system", *Problemy ekonomiky*, vol. 3, pp. 301-308.
12. Illiashenko, S.M (2003), "Components of economic security of the enterprise and approaches to their assessment", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 3, pp. 12-19.
13. Kovalenko, V.V. (2019), "Risks in the system of economic security of the enterprise and means of their neutralization", *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, vol. 3(51), pp. 175-180.
14. Matvijchuk, L.O. (2018) "Formation of a system for assessing the level of economic security of the enterprise, taking into account the impact of business risks", *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnikova*, vol. 18, no. 1, pp. 69-78.
15. Sosnovs'ka, O.O. and Zhytar, M.O. (2018), "Economic security of the enterprise: essence and signs of provision", *Oblik i finansy*, vol. 3, pp. 124-132.
16. Tkachenko, T.P. and Hrechko, A.V. (2022), "Generalization of methodical approaches to assessing the economic security of industrial enterprises", *Ekonomichnyj visnyk NTUU «Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut»*, vol. 22, pp. 79-82.

17. Frolova, L.V. and Rozhenko, O.V. (2016), “Methodical approaches to the assessment of economic security of the enterprise”, *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 3 (177), pp. 199-209.

18. Khalina, V.Yu. (2014), “A methodical approach to assessing the level of economic security of the enterprise”, *Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*, vol. 1, pp. 173-181.

19. Shemaieva, L.H. (2009), *Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva na osnovi upravlinnia stratehichnoiu vzaiemodiieiu z sub'iektamy zovnishn'oho seredovyscha* [Ensuring the economic security of the enterprise based on the management of strategic interaction with the subjects of the external environment], Rada nats. bezpeky i oborony Ukrainy, Nats. in-t probl. mizhnar. bezpeky, Kyiv, Ukraine.

20. Shylo, Zh. (2022), “Methodology for assessing the level of economic security of the enterprise”, *International Science Journal of Management, Economics & Finance*, vol. 1, no. 4, pp. 17-25.

Стаття надійшла до редакції 29.12.2023 р.